

Lunds universitet
Förlags- och bokmarknadskunskap
Institutionen för kulturvetenskaper
Handledare: Sara Kärrholm
2024-05-23

Johanna Härdig
FBMK12

Den kulturella marknaden

En analys av de oberoende, medelstora förlagens villkor på
dagens bokmarknad

Sammanfattning

Uppsatsen undersöker de oberoende, medelstora förlagens villkor på en bokmarknad där just medelstora förlag i allt större utsträckning köps upp av de större koncernerna, läggs ner eller ändrar utgivningsprofil. I uppsatsen intervjuas tre representanter från oberoende, medelstora förlag om deras självupplevda situation, samtidigt som en dokumentanalys av aktuella kulturpolitiska dokument görs för att söka förklaringen till varför situationen och villkoren ser ut som de gör. Resultaten från undersökningarna problematiseras sedan med hjälp av det litteratursociologiska perspektivet och Bourdieus och Thompsons teorier om litteraturfältet och dess tillhörande kapital.

Uppsatsen visar att framför allt de oberoende, medelstora förlagen med en mindre kommersiellt gångbar utgivningsprofil upplever svårigheter med att dels bibehålla sin ”svårare” utgivning, dels nå ut med sina titlar. De främsta orsakerna bakom dessa svårigheter är enligt de intervjuade en allmän kommersialiseringstrend i bokmarknaden, en minskning av litteraturstödet i reala termer samt den starka ägandekoncentrationen och vertikala integrationen inom bokbranschen. Vidare argumenteras det i uppsatsen för att dessa svårigheter uppkommit på grund av en kulturpolitik där ansvaret för bokmarknaden och litteraturen i allt större utsträckning lämnats över till marknadens logiker och premisser.

Nyckelord: förlagsstudier; oberoende förlag; medelstora förlag; kulturpolitik; litteraturpolitik; litteratursociologi; kvalitativ intervjustudie; dokumentanalys; ekonomiskt kapital; symboliskt kapital

Innehåll

Inledning.....	1
Problembeskrivning och aktuellt forskningsläge	1
Syfte och frågeställningar.....	3
Definitioner	3
Avgränsningar	4
Metod, material, urval och disposition	4
Röster från oberoende, medelstora förlag.....	5
Röster från kulturpolitiken	8
Det teoretiska ramverket	10
En kortfattad historisk genomgång.....	11
Analys.....	13
Den litterära mångfalden i en alltmer kommersialiserad och digitaliserad bokvärld.....	13
Den vertikala integrationen och minskade exponeringsmöjligheter	18
Den statliga inblandningen i bokmarknaden - litteraturstödet och andra tänkbara insatser	22
Sammanfattande konklusioner	26
Käll- och litteraturförteckning.....	28
Bilaga A.....	33

Inledning

Problembeskrivning och aktuellt forskningsläge

En marknad är en marknad är en marknad. Så även bokmarknaden. Böckerna vi läser, köper eller ger bort spelar i mångt och mycket på samma spelplan och följer samma spelregler som andra kommersiella varor. Samtidigt har många bilden av att kultur, och i den här fallet specifikt litteratur, är *något annat* än exempelvis en byrå eller en ryggsäck. Litteraturen och läsandet, oavsett om det gäller facklitteratur, skönlitteratur, prosa eller barnböcker, har allt sedan dess framväxt fått vara en symbol för bildning, idéspridning, demokratisering och såväl samhällslig som personlig utveckling.

Trots denna föreställning av litteraturen som väldigt viktig ur ett samhällsperspektiv är villkoren runt den alltså i mångt och mycket densamma som runt andra kommersiella varor. Vissa aspekter sticker visserligen ut, såsom en lägre momssats än de flesta andra produkter och ett bibliotekssystem som ska garantera gratis utlåning av böcker.¹ Samtidigt har den fria bokmarknaden lett till en stark ägandekonzentration med tillhörande vertikal integration, där ett fåtal aktörer (närmare bestämt två, Bonniers och Storytel) dominerar marknaden.²

Denna utveckling mot en marknadskoncentrerad bransch är i sig inget konstigt, utan snarare regel än undantag på dagens marknad i stort. De större företagen blir allt större, och de mindre får det allt tuffare att klara sig undan konkurs eller uppköpt.³ Denna logik gäller även bokmarknaden. Precis som i den "vanliga världen" har bokmarknaden de senaste årtiondena genomgått en utveckling präglad av centralisering, genom bland annat flertalet uppköp. I Svenska Förläggareföreningens rapport *Skilda världar från 2022* menar utredarna att de senaste decenniernas uppköp av medelstora förlag i kombination med ett antal nedläggningar och ändrade utgivningsprofiler tyder på att just de medelstora förlagen förefaller vara särskilt utsatta på dagens bokmarknad.⁴

Debatten om litteraturens villkor är lika gammal som litteraturen själv⁵, och det finns röster inom såväl kulturdebatten som forskningen som argumenterat för farorna med att låta ett fåtal aktörer diktera den litterära utgivningen, där aspekter som den litterära kvaliteten, mångfalden

¹ Skatteverket (2024); Sveriges Kommuner och Regioner (2021).

² Rimm (2014), s. 9.

³ Jfr exempelvis med Facebooks köp av Instagram och Whatsapp, TT/Ekblom (2020) eller Amazons köp av exempelvis Whole Foods och MGM, Wallenberg (2017) och TT (2018).

⁴ Svenska Förläggareföreningen (2002), s. 19f.

⁵ Steiner (2019), s. 10f.

och spridningen tagits upp som riskfaktorer.⁶ Samtidigt är det från det statliga och kulturpolitiska hållet jämförelsevis tyst kring dessa frågor.⁷

Frågor kring kultur- och litteraturpolitikens roll på bokmarknaden har undersökts vid flera tillfällen inom forskningsvärlden, genom flera spännande böcker och artiklar.⁸ Många av dessa behandlar dock frågor om antingen kultur- och litteraturpolitiken och dess utveckling i stort⁹ eller om särskilt avgörande insatser och händelser inom kulturpolitiken, såsom avregleringen av bokmarknaden, litteraturstödet och momssänkningen. Ofta har de även ett fokus på den förda politikens påverkan på den litteratur som ges ut och då inte sällan i termer som *kvalitetslitteratur*. Detta gör att de oberoende, medelstora förlagens situation ofta nämns i förbifarten. Om forskningen mellan kultur och politik ofta alltså utgår från en politisk diskussion eller åtgärd och sedan granskar vilka effekter denna åtgärd får för litteraturen, avser jag i den här uppsatsen i viss mån vända på perspektivet, och alltså utgå från en specifik, upplevd situation på bokmarknaden och granska vilka politiska diskussioner eller åtgärder som ligger bakom situationen. Fokuset på vilken litteratur som ges ut är dock nästintill omöjligt att bortse från i en undersökning om litteratur och politik, eftersom kulturpolitikens mål är att skydda just *kulturen*, inte enskilda förlag. Min utgångspunkt är dock just de oberoende, medelstora förlagens situation, och i det den litterära mångfald (och inte nödvändigtvis den litterära kvalitet) de bidrar med.

Det ska tilläggas att Anna-Maria Rimm bland annat undersökte frågan om de oberoende, medelstora förlagens villkor i sin artikel ”Ägandekoncentration, förlagsstrategier och litterär kvalitet – Synen på vertikal integration på den svenska respektive tyska bokmarknaden” från 2014. Artikeln är dock tio år gammal, och sedan dess finns tecken på ytterligare centralisering på bokmarknaden, inte minst genom streamingtjänsternas än starkare etablering på bokmarknaden, samt genom Storytels uppköp av Norstedts Förlagsgrupp.¹⁰ Utifrån detta, samt utifrån förvisningen om att antalet oberoende, medelstora förlag genom uppköp eller nedläggningar minskar med tiden, har jag funnit det av vikt att undersöka frågan om dessa förlags villkor på dagens bokmarknad.

⁶ Se exempelvis Hertel (1997), Schiffirin (2001), Ardelius (2013), Rimm (2014) och Svenska Förläggareföreningen (2022).

⁷ Rimm (2014), s. 10.

⁸ Se exempelvis Lindsköld (2013), Svedjedal (2018), Peurell (2018) och Ahlinder (2018).

⁹ Lindsköld (2013), s. 35.

¹⁰ Norstedts (2016).

Syfte och frågeställningar

Det är i spänningen mellan litteraturens något förhöjda status (jämfört med andra kommersiella varor) och verklighetens marknadslogiker jag funnit inspiration till denna uppsats. Det övergripande ämnet är givetvis allt för stort för att ta sig an i en enda uppsats, men med allt ovanstående i åtanke har jag valt att fokusera på de oberoende, medelstora förlagens situation och villkor på dagens bokmarknad. Uppsatsen syftar därför till att undersöka och skapa förståelse för de oberoende, medelstora förlagens situation och villkor på dagens bokmarknad i relation till det kulturpolitiska ramverk de verkar under. För att uppnå syftet kommer följande frågeställning med tillhörande underfrågor att diskuteras:

- **På vilka sätt påverkas de oberoende, medelstora förlagen och deras utgivningsprofiler av den kulturpolitik som förs idag?**
 - Hur upplever representanter från oberoende, medelstora förlag sitt förlags villkor på dagens bokmarknad?
 - Hur diskuteras det kring de oberoende, medelstora förlagens villkor och bokbranschens utveckling på kultur- och litteraturpolitisk nivå?

Definitioner

Uppsatsen kommer genomgående att använda en del begrepp som kan ha olika innebörd, vilket gjort att jag känt ett behov av att redogöra för vad dessa begrepp avser i den aktuella uppsatsen. Med *villkor* menas vilka eventuella svårigheter eller möjligheter de oberoende, medelstora förlagen har att navigera kring för att kunna fortsätta bedriva sin verksamhet. Gällande begreppet *medelstort förlag* har jag i grunden använt mig av den senaste litteraturutredningens definition, dvs. ett förlag med en årsomsättning på 10 – 99 miljoner kronor.¹¹ Detta spann är dock väldigt brett, och för att inte få in ett alltför spretigt analysmaterial har jag i intervjudelen av uppsatsen valt att avgränsa detta till det nedre skiktet, vilket kommer att redogöras för under avsnittet 'Metod, material, urval och disposition'. Även begreppet *oberoende förlag* kan vara något vanskligt, eftersom det inte är helt ovanligt att det på ett eller annat sätt finns externa finansierare i bakgrunden. I den aktuella uppsatsen avser begreppet ett förlag som vare sig ingår

¹¹ SOU 2012:65, s. 241.

i någon koncern eller i övrigt har externa finansiärer som lägger sig i den övergripande förlagsverksamheten och utgivningslinjen.

Avgränsningar

Uppsatsens ämne är mångfacetterat och det finns många spännande tillvägagångssätt som hade lämpat sig för att utforska frågan, men som på grund av platsbrist och/eller stringens lämnats därhän. Exempelvis kommer uppsatsen inte att innehålla någon större historisk redovisning om 1970 års avreglering på bokmarknaden som definitivt satt sina avtryck på den bokbransch vi har i Sverige idag. I stället kommer uppsatsen i mångt och mycket fokusera på situationen så som den ser ut idag, med avstamp från den senaste litteraturutredningen från 2012. För en ökad förståelse för dagens situation på bokmarknaden kommer dock en mycket kortfattad historisk genomgång att redovisas.

Det hade även säkerligen varit såväl intressant som givande att jämföra de oberoende, medelstora förlagens situation i Sverige med liknande förlag i länder som har en mer reglerad bokmarknad, såsom exempelvis Norge eller Tyskland. Även detta har fått lämnas därhän, dels på grund av platsbrist, dels på grund av att frågan redan i viss mån har undersökts av bland andra Anna-Maria Rimm.¹²

Metod, material, urval och disposition

För att kunna uppnå uppsatsens syfte har undersökningen bestått av två delar. För det första har jag ansett det vara av stor vikt att få höra de reella erfarenheterna om hur det är att verka som ett oberoende, medelstort förlag på dagens bokmarknad. I denna del har jag därför intervjuat representanter från sådana förlag för att undersöka vad de själva anser att det finns för eventuella svårigheter, men också eventuella fördelar, med att verka i ett system som i mångt och mycket präglas av ägandekoncentrationer och vertikal integration.

Det är dock viktigt att komma ihåg att bokmarknaden inte på något sätt figurerar i ett vakuum. Precis som i princip alla andra delar av samhället präglas bokmarknaden av den politik som förs i landet. Den nationella kulturpolitiken sätter upp ramar för hur bokmarknaden i stort ser ut, vilket gör att situationen i Sverige skiljer sig från exempelvis situationen i Tyskland eller

¹² Rimm (2014).

Norge. Med detta i åtanke har jag därför även ansett vara det av stor vikt att granska en del av de aktuella kulturpolitiska dokument som finns på området.

Dessa två delar har krävt olika metoder, material och urvalsprocesser, vilka redogörs för nedan. Efter att ha samlat in det relevanta materialet fann jag tre teman som återkom i såväl intervjuerna som i de politiska dokumenten: 'Den litterära mångfalden i en alltmer kommersialiserad och digitaliserad bokvärld', 'Den vertikala integrationen och minskade exponeringsmöjligheter' och 'Den statliga inblandningen i bokmarknaden – litteraturstödet och andra tänkbara insatser'. En del av temana går självklart in i varandra eftersom det ena ofta leder till det andra, men för tydlighetens skull kommer de, i den mån det är möjligt, att presenteras och analyseras var för sig med hjälp av det teoretiska ramverket. Uppsatsen kommer sedan att avslutas med en sammanfattande konklusion.

Röster från oberoende, medelstora förlag

Inom ramen för uppsatsen har jag alltså valt att intervjua representanter från oberoende, medelstora förlag. För att få en djupare förståelse för de faktorer dessa förlag har att navigera kring har det känts lämpligt att använda mig av en kvalitativ intervjumetod. I en kvalitativ intervjustudie är fokuset riktat mot det som *sägs* av intervjupersonerna. Metoden är något svårnavigerad, inte minst eftersom den ofta lyfter fram personliga, och ibland helt unika, erfarenheter och åsikter.¹³ Det är därför viktigt att ha i åtanke att de svar som presenteras i uppsatsens analysdel är just respondenternas subjektiva erfarenheter och åsikter, och inte någon objektiv sanning om villkoren för de oberoende, medelstora förlagen i stort. Jag har dock ansett den kvalitativa metoden vara bättre lämpad för den aktuella uppsatsens syfte jämfört med en mer kvantitativ undersökning, eftersom jag försökt hitta mönster mellan den verklighet som de oberoende, medelstora förlagen upplever kontra det kulturpolitiska ramverk de verkar under. En mer kvantitativ metod hade visserligen haft möjlighet att samla in mer jämförbar data inom vissa på förhand givna områden eller påståenden, men samtidigt hade svaren inte haft samma förutsättningar att bli lika djupgående.¹⁴ Det finns därutöver inte så många oberoende, medelstora förlag kvar vilket gör att resultatet från de kvalitativa intervjuerna visserligen inte på något sätt kan ses som allmängiltiga för samtliga förlag med liknande förutsättningar, men

¹³ Rautalinko (2023), s. 25f.

¹⁴ Rautalinko (2023), s. 25f.

ändå har möjlighet att påvisa vissa mönster som har potential att vara liknande för fler förlag än de intervjuade.

Intervjuerna som genomförts har varit relativt öppna. I Annika Lantz uppdelning av olika intervjuformer hamnar de i mångt och mycket under kategorin *Den riktat öppna intervjun*.¹⁵ Alla intervjupersoner fick samma frågor ställda till sig (se Bilaga A), men det tillkom även en del följdfrågor vid samtliga intervjuer, antingen för att huvudfrågan föreföll vara extra viktig för respondenten eller för att förtydliga eventuella oklarheter i svaret. På detta sätt fick respondenterna i relativt stor mån själva beskriva sin situation med tillhörande problem.¹⁶ Vissa av de förutbestämde frågorna var dock vinklade mot särskilda aspekter som redan lyfts fram som påverkande för de oberoende, medelstora förlagens villkor i rapporter och artiklar, såsom den vertikala integrationen och litteraturstödet.¹⁷ Valet att vinkla vissa av frågorna mot dessa mer specificerade områden gjordes för att garantera att dessa aspekter inte tappades bort, eftersom jag fann det av vikt att på ett djupare plan utreda *på vilket sätt* dessa faktorer påverkar dem.

För att hitta lämpliga förlag att intervjua bestod urvalsprocessen av flera steg. För det första behövdes en definition av begreppet medelstort förlag. Jag utgick här först från den senaste litteraturutredningens definition av medelstort förlag, vilket innebär att förlaget ska ha en årsomsättning på 10 – 99 miljoner kronor.¹⁸ Det här spannet är väldigt brett, och man får anta att spelplanen och villkoren ser väldigt annorlunda ut mellan ett förlag som omsätter 15 miljoner kronor per år och ett förlag som omsätter 95 miljoner kronor per år. För att undvika en situation där intervjupersonerna hade allt för skilda förutsättningar för att kunna påvisa några konkreta resultat valde jag att avgränsa omsättningsgränserna till ca. 10 – 50 miljoner kronor per år.

Nästa steg var att hitta just oberoende förlag i detta ekonomiska skikt. Jag fick här stor hjälp av Nordiska Oberoende Förlags Förening (NOFF), branschorganisationen för de mindre och medelstora, oberoende förlagen.¹⁹ Den 11 april 2024, då jag påbörjade urvalsprocessen, hade NOFF 131 förlag listade på sin hemsida.²⁰ Eftersom det är förlagen själva som ansöker om att gå med i NOFF fanns det misstanke om att det kunde finnas ytterligare oberoende, medelstora förlag som inte funnit det vara av intresse att vara medlemmar i NOFF. På grund av detta valde jag att även lägga till förlag som beskrivits som oberoende i exempelvis Svenska

¹⁵ Lantz (2013), s. 47.

¹⁶ Lantz (2013), s. 43f.

¹⁷ Se exempelvis Rimm (2014), SOU 2012:65 och Svenska Förläggareföreningen (2022).

¹⁸ SOU 2012:65, s. 241.

¹⁹ NOFF (2024b).

²⁰ NOFF (2024a).

Förläggareföreningens rapporter, men som inte fanns med på listan över NOFF:s medlemmar. Slutligen landade jag i 136 små och medelstora oberoende förlag.

För att därefter ta reda på förlagens omsättning använde jag mig av hemsidan allabolag.se, där privatpersoner kan få en inblick i företags ekonomi.²¹ Jag utgick från den senast rapporterade årsomsättningen för varje enskilt förlag och sållade därefter bort alla förlag som hade en årsomsättning under 10 miljoner²², över 50 miljoner eller där det inte gick att få fram konkreta siffror. Efter sållningen fanns nio förlag kvar.

Ett sista steg i sållningsprocessen var att göra en avgränsning för att försöka undvika en allt för spretig bredd i intervjumaterialet, eftersom detta hade gjort materialet än mer svåranalyserat. Med detta i åtanke sållades ett förlag bort då de mest gav ut läromedel, ett sållades bort då de hade en del hybridutgivning och ett sållades bort då de själva på sin hemsida snarare beskrev sig som någon sorts hjälpfunktion i bokproduktionen än som en traditionell förlagsverksamhet. Kvar återstod då sex oberoende, medelstora förlag med en årsomsättning från strax under 10 miljoner kronor till strax över 35 miljoner kronor. Jag tog här inte någon hänsyn till vilken typ av utgivningsprofil förlagen hade (exempelvis ”kvalitetslitteratur” kontra ”populärlitteratur”) utan fann det av intresse att höra om olika sorters erfarenheter.

Jag kontaktade de kvarstående sex förlagen angående en intervju och fick jakande svar från tre. Det hade givetvis varit önskvärt med fler intervjupersoner för att få en mer samlad bild av vad skiktet som sådant anser vara särskilt problematiskt med att verka som ett oberoende, medelstort förlag. Jag anser dock att det likväl genom dessa tre intervjupersoner går att skönja vissa mönster som i sig är intressanta i relation till de kulturpolitiska dokumenten. Detta stöds även av Erik Rautalinko som menar att det vid en kvalitativ studie av ett fenomen eller en situation som bara är applicerbart på ett mindre antal individer eller aktörer ibland bara behövs ett fåtal respondenter.²³

Intervjupersonerna och de förlag de representerar är i uppsatsen anonymiserade, men för att skilja dem åt beskrivs de enligt följande:

Intervjuperson 1: Representant från ett ca. 60 år gammalt allmänutgivande förlag med fokus på bland annat samhällskritisk facklitteratur och kvalitativ skönlitteratur. Förlaget har en viss digital/ljudboksutgivning.

²¹ Allabolag.se (2024).

²² Med undantag för ett förlag som tidigare år haft en omsättning över 10 miljoner, men som vid den senaste årsredovisningen låg precis därunder.

²³ Rautalinko (2023), s. 25f.

Intervjuperson 2: Representant från ett ca. 20 år gammalt allmäntutgivande förlag med fokus på mer kommersiellt gångbara titlar, såsom deckare, populärkulturella böcker och samhällsdebatt. Förlaget har en relativt stor andel digital/ljudboksutgivning.

Intervjuperson 3: Representant från ett ca. 40 år gammalt förlag med fokus på facklitteratur inom kultur, historia och samhällsdebatt. Förlaget har ingen digital/ljudboksutgivning.

Intervjuerna genomfördes den 22 april 2024, den 25 april 2024 respektive den 3 maj 2024. Två av intervjuerna skedde på plats på respondentens kontor och ett skedde genom videosamtal. Samtliga intervjuer spelades in, med respondenternas godkännande.

Röster från kulturpolitiken

Resultatet från intervjustudien gav flera intressanta resultat som kommer att redovisas och diskuteras i analysen. Det är dock återigen viktigt att komma ihåg att de problembilder, och i viss mån även fördelar, som respondenterna gav uttryck för inte kommer från ingenstans. Jag har därför även valt att granska en del kulturpolitiska dokument för att söka förklaringen till varför dessa problembilder uppstått, och hur dessa problem uppfattas av staten. I denna del av undersökningen har en kvalitativ dokumentanalys av offentliga dokument gjorts. Metoden har bestått av en granskning av de kulturpolitiska dokument som ansetts vara av störst vikt för uppsatsens syfte för att på så sätt kunna hitta faktorer och aspekter som kan tänkas påverka de oberoende, medelstora förlagens situation på dagens bokmarknad.²⁴

För aktualitetens skull valde jag att ta avstamp i den senaste litteraturutredningen från 2012. Utredningen hade i uppdrag att analysera litteraturens ställning och ”*identifiera utvecklings-tendenser som förväntas kunna påverka litteraturområdet framöver*”²⁵. För den aktuella uppsatsen har det varit av särskild vikt att utredarna fick i uppdrag att analysera bokmarknaden som sådan men även fokusera på litteraturstödet och den vertikala integrationen, med utgångspunkten att lyckas nå ut med kvalitetslitteratur till läsarna.²⁶ Vidare tydliggjorde regeringen i sin uppdragsbeskrivning att en bokmarknad ”*med ett stort antal oberoende aktörer*

²⁴ Henricson (2017), s. 285; Bryman (2021), s. 664, 677.

²⁵ Dir. 2011:24, s. 1.

²⁶ Dir. 2011:24, s. 10f.

och en bred utgivning”²⁷ var en viktig förutsättning ur ett kulturpolitiskt perspektiv för att främja och värna såväl yttrandefriheten som demokratin.²⁸ Jag har här noggrant granskat utredningens uppdragsbeskrivning²⁹, de två SOU:erna³⁰ och den tillhörande propositionen³¹ för att se vad såväl utredarna som regeringen uttryckte i frågan kring de oberoende, medelstora förlagens situation på bokmarknaden.

Det ska här poängteras att dokumenten inte någon större utsträckning särskilt pekar ut och utreder just de oberoende, medelstora förlagens villkor. Jag har därför i stor utsträckning använt mig av intervjuresultatet, och utgått från just de aspekter som de intervjuade pekar ut som särskilt viktiga och påverkande för deras verksamhet. Efter att ha identifierat dessa har jag sedan noggrant granskat vad utredarna och regeringen uttrycker om dessa aspekter. På så sätt hoppas jag kunna skapa förståelse för på vilket sätt och i vilken utsträckning kulturpolitiken påverkar de oberoende, medelstora förlagens situation.

2012 års litteraturutredning har alltså även en proposition kopplad till sig. Det är här viktigt att komma ihåg att en statlig offentlig utredning, ofta förkortad SOU, och en proposition är två olika saker. En SOU är en utredning som tillsatts av regeringen. Regeringen har då lämnat en uppdragsbeskrivning om vad det är som ska undersökas och själva utredningen görs sedan av exempelvis experter och tjänstemän som tillsatts av regeringen. Utredarna lämnar sedan över utredningen med tillhörande förslag till exempelvis nya lagar/riktlinjer eller ändringar i befintliga lagar/riktlinjer.³² I vissa fall får utredningen sedan en proposition kopplad till sig. I propositionen sammanfattar regeringen vad utredarna kommit fram till och lämnar sina egna förslag på nya eller ändrade lagar eller riktlinjer.³³ Regeringen behöver alltså inte komma fram till samma förslag till förändringar eller ge uttryck för samma åsikter och värderingar som utredarna har gjort. Av den aktuella uppsatsens fokus på just kulturpolitik är självklart de två SOU:erna, ledda av representanter från forskningsvärlden och kultursektorn, av stort intresse, men än mer spännande för uppsatsens syfte och övergripande frågeställning är hur just regeringen, alltså *politiken*, bemötte de resonemang och förslag som utredarna la fram.

²⁷ Dir. 2011:24, s. 8.

²⁸ Dir. 2011:24, s. 8.

²⁹ Dir. 2011:24 *Litteraturens ställning*.

³⁰ Litteraturutredningen från 2012 är egentligen två olika dokument. Den ena, SOU 2012:10 *Läsarens marknad, marknadens läsare* är en forskningsantologi som avsågs fungera som ett underlag för den kommande utredningen. I antologin ansvarar respektive skribent för sin egen text och de överväganden som respektive forskare gav uttryck för behövde inte återspegla utredarnas uppfattning. Den andra utredningen, SOU 2012:65 *Läsandets kultur* var mer en ”traditionell” utredning där utredarna lämnade förslag på åtgärder till regeringen.

³¹ Prop. 2013/14:3 *Läsa för livet*.

³² Sveriges riksdag (2024).

³³ Regeringskansliet (2024).

Det ska även särskilt påpekas att den senaste litteraturutredningen är över tio år gammal, och mycket har hänt på bokmarknaden sedan dess. Jag har därför även granskat de fåtal litteraturpolitiska dokument som uppkommit kring den aktuella problembeskrivningen från den senaste litteraturutredningen till idag.³⁴ I sammanhanget bör det även sägas att det inkommit några enstaka motioner från enskilda riksdagsledamöter som i viss mån rör bokmarknadens utveckling och dess påverkan på de oberoende, medelstora förlagen. Dessa har på grund av platsbrist lämnats därhän.

Det teoretiska ramverket

Uppsatsen utgår i mångt och mycket från det litteratursociologiska perspektivet. Övergripande kan det sägas att perspektivet bottnar i att se litteraturen i samband med det samhälle den verkar i, dvs. hur litteraturen påverkas av det samhälle den uppkommer i, men även det omvända, hur litteraturen har möjlighet att påverka samhället. Johan Svedjedal delar upp perspektivet i tre delar: 1) Samhället i litteraturen, 2) Litteraturen i samhället och 3) Litteratursamhället. För den aktuella uppsatsens syfte är den tredje underkategorin den mest intressanta. Inom kategorin litteratursamhället samlas undersökningar och analyser som avser studera ”*litteraturens yttre villkor*”³⁵, bland annat genom att exempelvis undersöka bokmarknadens utveckling.³⁶ Enligt Linnéa Lindsköld är det vanligt att forskning som syftar till att undersöka politik kopplat till litteratur ofta använder sig av just det litteratursociologiska perspektivet.³⁷ Den aktuella uppsatsen syftar ju inte till att granska litteraturen *i sig*, utan i stället fokusera på de oberoende, medelstora förlagens villkor, och i den mån utgivningsprofiler och liknande kommer att diskuteras kommer fokus snarare att ligga på *mångfalden* i litteraturen än på exempelvis *kvalitets-* kontra *populärkultur*. De oberoende, medelstora förlagens villkor och situation på marknaden hänger dock i mångt och mycket ihop med den sorts litteratur förlagen ger ut, och som konstaterades i inledningskapitlet är det från kulturpolitiskt håll just medborgarnas rätt till god och bred litteratur som är angeläget att skydda, och inte förlagen som sådana. Därför anser jag att det litteratursociologiska perspektivet är väl lämpat för uppsatsens ämne.

I analysen kommer även Pierre Bourdieus och John Thompsons teorier om fält och kapital att anläggas. Enligt Bourdieus teori finns det inom det litterära fältet olika sorters kapital som

³⁴ SOU 2022:44; Skr. 2023/24:111.

³⁵ Svedjedal (2012), s. 79.

³⁶ Svedjedal (2012), s. 78f.

³⁷ Lindsköld (2013), s. 35.

styr aktörernas maktförhållanden sinsemellan: *det ekonomiska kapitalet* (som i mångt och mycket är vad det låter, dvs. tillgångar och resurser som antingen redan är eller som på ett eller annat sätt direkt kan omvandlas till pengar), *det kulturella kapitalet* (tillgångar och resurser som under vissa förutsättningar kan omvandlas till pengar) och *det sociala kapitalet* (tillgångar till ett socialt sammanhang, nätverk eller liknande som under vissa förutsättningar kan omvandlas till pengar). Inom just det litterära fältet fokuserade Bourdieu främst på de två förstnämnda.³⁸

Bourdieu's teori om fält och kapital utvecklas av Thompson, som riktar teorin mer specifikt åt ett förlagshåll. Thompson menar att det är viktigt att komma ihåg att ingen aktör på bokmarknaden agerar i ett vakuum, utan samtliga är på ett eller annat sätt påverkade av andra aktörer, oavsett om det är i form av samarbete eller konkurrens. Vidare utvecklar Thompson Bourdieu's teori om kapital och utvidgar den till fem olika sorters kapital som han menar är avgörande för maktförhållandena inom förlagsvärlden. Av störst vikt för den här uppsatsen är *det ekonomiska kapitalet* och *det symboliska kapitalet*. Thompsons ekonomiska kapital kan beskrivas på samma sätt som Bourdieus definition av detsamma. Det symboliska kapitalet kan beskrivas som den samlade prestige eller respekten gentemot ett förlag.³⁹ Just det symboliska kapitalet anser Thompson är oerhört viktigt inom förlagsbranschen eftersom de allra flesta som verkar inom branschen vill vara kända för sin goda smak och kvalitet.⁴⁰

Om det litteratursociologiska perspektivet är tänkt att användas för att bringa förståelse för de oberoende, medelstora förlagens situation sett ur den kulturpolitiska verklighet de verkar under, är Bourdieus och Thompsons teorier snarare tänkta att användas för att visa på hur de oberoende, medelstora förlagen behöver förhålla sig till de övriga aktörerna inom bokmarknaden.

En kortfattad historisk genomgång

Fram till 1970 var den svenska bokmarknaden mycket hårt reglerad genom både statliga regler och branschföreningar med mycket makt. Systemet innefattade exempelvis fasta bokpriser och en stark etableringskontroll. Samtidigt höll flera branscher i Sverige på att avregleras alltmer efter 1954 års förbud mot fasta bruttopriser för att öka näringskonkurrensen i samhället. Bokbranschen fick under 1950- och 1960-talet upprepade dispenser från förbudet, men från och

³⁸ Bourdieu (2000), s. 313f.; Bourdieu (1986), s. 16.

³⁹ Thompson (2010), s. 4ff.

⁴⁰ Thompson (2010), s. 8.

med 1 april 1970 avskaffades systemet med de fasta bokpriserna och etableringskontrollen. Genom förbudet blev Sverige ett av de första länderna i Europa att avskaffa de fasta bokpriserna.⁴¹ I en del länder, såsom Tyskland, Nederländerna och Norge, är bokmarknaden än idag reglerad genom exempelvis fasta bokpriser.⁴²

Avregleringen 1970 blev mycket omdebatterad och många aktörer inom bokbranschen menade att avregleringen skulle leda till en snävare utgivning och skada den litterära mångfalden.⁴³ För att komma till bukt med frågan om bibehållen litterär kvalitet och mångfald i en marknadsstyrd bokbransch beslutades det år 1975 om ett stödsystem där förlag kan söka stöd, främst i efterhand, för särskilt viktiga titlar.⁴⁴ Sedan 1975 har regleringen kring litteraturstödet genomgått vissa förändringar. I slutet av 1990-talet införlivades exempelvis ett distributionsstöd till biblioteken, vilket innebär staten distribuerar samtliga titlar som erhållit litteraturstödet till de kommunala huvudbiblioteken.⁴⁵

Under 2000-talet har den svenska kulturpolitiken i viss mån fått en något ny inriktning. Detta kan exemplifieras genom att regeringen 2009 valde att stryka den del i de nationella kulturpolitiska målen som sedan 1974 stadgat att de kulturpolitikiska insatserna skulle: ”*motverka kommersialismens negativa verkningar på kulturområdet*”⁴⁶. 2009 års regering menade i stället att det inte förelåg någon ”*given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet och frihet*.”⁴⁷ Under samma tidsperiod har även den kulturpolitiska debatten alltmer närmat sig den näringspolitiska, då staten i allt högre grad börjat undersöka frågan om kulturens roll i frågor som gäller sysselsättning, ekonomisk tillväxt och marknadsföring av Sverige som nation.⁴⁸

⁴¹ Steiner (2006), s. 46ff.

⁴² Steiner (2006), s. 48; Rimm (2014), s. 10.

⁴³ Steiner (2006), s. 47.

⁴⁴ SOU 2012:65, s. 268.

⁴⁵ SOU 2012:65, s. 284.

⁴⁶ Prop. 1974:28, s. 1.

⁴⁷ Prop. 2009/10:3, s. 28.

⁴⁸ Tomson (2016), s. 122, 125; Svensson & Tomson (2016), s. 12; SOU 2022:44; Skr. 2023/24:111.

Analys

Den litterära mångfalden i en alltmer kommersialiserad och digitaliserad bokvärld

I 2012 års litteraturutredning förutspåddes det att läsningen alltmer skulle komma att digitaliseras, vilket bland annat skulle kunna påverka marknadsförhållandena inom bokmarknaden.⁴⁹ Vidare konstaterades det att det är av stor vikt att befolkningen läser, men även att det är av vikt vad de läser.⁵⁰ Utredarna var försiktiga med användandet av begreppet kvalitetslitteratur, men behövde i viss mån ändå diskutera frågan om kvalitetslitteratur eftersom uppdraget omfattat att analysera det litterära systemet just med utgångspunkten att bokmarknaden ska kunna tillhandahålla kvalitetslitteratur till läsarna.⁵¹ Utredarna konstaterade vidare att bland de något mindre medelstora förlagen fanns flera viktiga kvalitetsutgivande förlag.⁵²

Vid intervjuerna med representanter från oberoende, medelstora förlag framkommer det att samtliga påverkats av digitaliseringen av bokmarknaden. Intervjuperson 2 beskriver att det tidigare fanns fem-sju personer, främst inköpscheferna på de stora kedjorna samt nyckelfigurer i bokklubbarna, som ”styrde hela förlagsvärldens väl och ve”⁵³. Vidare menar hen att inträdesbarriärerna till förlagsvärlden under de senaste 20 åren har fallit dramatiskt och blivit lite mer demokratisk, bland annat tack vare just digitaliseringen.

Intervjuperson 1 instämmer till viss mån i det som intervjuperson 2 gett uttryck för, att bokmarknaden på ett sätt luckrats upp genom digitaliseringen och ljudbooksboomen, och att makten på så sätt till viss del flyttats ner till läsarna. På detta sätt har det även öppnats upp för nya, kommersiellt gångbara, medelstora förlag att ta sig in på marknaden, vilket i sig inte är något dåligt. Hen nyanserar dock bilden med att i samma takt som nya, mer tekniskt lagda, förlag kommer in på marknaden, tvingas andra, mer ”traditionella” medelstora förlag att lämna den. Hen uttrycker vidare att en stor del av det egna förlagets utgivning inte riktigt lämpar sig för det digitala formatet, såsom poesi eller avancerade fackböcker. I en bokmarknad där försäljningen av fysiska pappersböcker sjunker blir det därför allt svårare att klara sig. Intervjuperson 3 ger uttryck för liknande åsikter som intervjuperson 1. Hen berättar att förlaget

⁴⁹ SOU 2012:65, s. 12.

⁵⁰ SOU 2012:65, s. 30.

⁵¹ SOU 2012:65, s. 32f.

⁵² SOU 2012:65, s. 241.

⁵³ Intervjuperson 2 (2024).

hen representerar inte har någon digital eller ljudboksutgivning alls eftersom genren de ger ut helt enkelt inte lämpar sig för det. Hen menar vidare att det också rör sig om en kostnadsfråga, då de helt enkelt inte har resurserna att satsa på att försöka.

Vad gäller mångfalden i den litteratur som ges ut visade litteraturutredningen att de olika sorters förlagen stod för olika sorters utgivning. Vidare visade utredningen att även om det vid tiden för utredningen gavs ut betydligt fler unika titlar än det gjorts under de föregående decennierna fanns det fortfarande vissa sorters litteratur som inte följde med i den allmänna utvecklingen, såsom exempelvis dramatik och viss översatt skönlitteratur.⁵⁴ Utredarna konstaterade att de större förlagen fortsatt var mycket viktiga vad gällde utgivningen av kvalitativ svensk skönlitteratur i original.⁵⁵ Trots detta kunde de se en trend mot att de större förlagen i mindre utsträckning än förr gav ut kvalitetstitlar inom kategorierna svensk skönlitteratur i original, översatt skönlitteratur, lyrik och dramatik. I samma takt hade de mindre förlagen och egenutgivarna tagit en allt större roll i den här utgivningskategorin.⁵⁶ När det gällde kvalitetslitteratur inom segmenten svensk översatt skönlitteratur och facklitteratur var dessa överrepresenterade av de medelstora och mindre förlagen.⁵⁷

Detta gav upphov till en viss oro hos utredarna. De konstaterade att om den kvalificerade litteraturen i större utsträckning flyttades från de större förlagen till de mindre skulle detta påverka villkoren i branschen eftersom de mindre förlagen arbetar med helt andra ekonomiska förutsättningar än de större.⁵⁸ Regeringen förtydligade i den efterföljande propositionen att det var av vikt för bland annat det svenska språkets ställning och dess utveckling att det finns en mångfald i utgivningen.⁵⁹ Vidare konstaterade även regeringen en viss utveckling där en del av kvalitetsutredningen flyttats från de större förlagen till de mindre, framför allt gällande den översatta litteraturen. Regeringen föreföll dock inte dela utredarnas oro kring detta i någon större utsträckning och inga konkreta förslag gällande litteraturens mångfald kopplat till förlagens olika förutsättningar presenterades.⁶⁰ Jag har därför funnit det av intresse att undersöka hur de oberoende, medelstora förlagen ser på frågan om sin egen roll i litteraturens mångfald.

⁵⁴ SOU 2012:65, s. 390f.

⁵⁵ SOU 2012:65, s. 245f.

⁵⁶ SOU 2012:65, s. 390f.

⁵⁷ SOU 2012:65, s. 245f.

⁵⁸ SOU 2012:65, s. 391f.

⁵⁹ Prop. 2013/14:3, s. 6f.

⁶⁰ Utredarna hade ett förslag om en viss ändring av litteraturstödet, vilket kommer att behandlas i avsnittet *Den statliga inblandningen i bokmarknaden – litteraturstödet och andra tänkbara insatser*.

Två av intervjupersonerna ser ett stort problem med den litterära homogenitet som de menar att dagens bokmarknad visar på, både sett till deras egna förlag och till utgivningen i stort. Bägge uttrycker svårigheter att överleva som oberoende, medelstort förlag, bland annat på grund av det tydliga fokus på kommersialism och underhållning inom bokmarknaden som de menar blivit än mer påtagligt. Intervjuperson 1 förklarar att de stora koncernerna visserligen lämnar vissa hålrum i utgivningen som små- eller mikroförlag som jobbar mer eller mindre ideellt till viss del kan fylla. Det medelstora förlaget, som inte har samma stordriftsfördelar som de stora koncernerna, kan dock inte heller göra böcker så billigt som ett litet nischförlag kan eftersom de fortfarande måste följa någon sorts branschstandard med exempelvis anständiga förskott och löner. Hen beskriver det som att de är ”*bundna av att vara ett riktigt förlag*”⁶¹. Detta menar hen har lett till att det nu bara finns en handfull oberoende, medelstora förlag kvar. Sitt eget förlags överlevnad hänför hen till att de har ett relativt känt och kvalitetsstämplat varumärke vilket gör att de får relativt mycket uppmärksamhet sett till deras storlek.

Även intervjuperson 3 upplever dagens bokmarknad som väldigt underhållningsfokuserad. Förlagets utgivning, som till stor del fokuserar på facklitteratur inom kultur, historia och samhällsdebatt, lockar till sig läsare med en relativt hög medelålder. Intervjuperson 3 uttrycker i linje med detta en oro om hur de ska nå den yngre målgruppen som vuxit upp med en mer utpräglad underhållningskultur när deras nuvarande, lojala kundkrets inte längre finns. Hen påpekar även att förlaget såklart också tänker kommersiellt och gör sitt bästa för att bära sina egna kostnader, men menar att det blir allt svårare att fylla de luckor som de anser saknas på bokmarknaden när det finns ett sådant stort fokus på underhållningslitteratur och bästsäljare. Vidare menar hen, i likhet med intervjuperson 1, att förlaget i mångt och mycket lyckats överleva tack vare sitt relativt kända namn tillsammans med en trogen läsekrets. Trots detta menar hen att det är svårt att säga hur det kommer att gå för förlaget på sikt. Hen tror även att det i princip inte hade kunnat gå att starta ett förlag med samma utgivningsprofil som de har idag utan att ha detta upparbetade symboliska kapital: ”*Som idé så bär det sig inte längre.*”⁶²

Gällande den litterära mångfalden menar intervjuperson 1 att denna successivt minskar eftersom branschen i stort har ont om pengar. Detta gör att det väldigt få som vågar satsa på något nytt, utan de flesta väljer de säkra korten som de vet har goda förutsättningar att gå bra ekonomiskt. Hen beskriver det på följande sätt:

⁶¹ Intervjuperson 1 (2024).

⁶² Intervjuperson 3 (2024).

”Marknaden tillhandahåller egentligen inget unikt. Den gör det plötsligt ibland i ryckningar som skiljer sig åt och som går bra och så springer alla åt det hållet också en stund tills man återgår till den stora tryggheten. Det går ju alltid att säga så ’Titta, det här kom ju ut, och den där och den där kom ut’, och ja, så kommer det nog alltid att vara. Det kommer komma ut enstaka, intressanta saker som slår igenom och går emot marknadens krav, men det är det att det inte hela tiden tillhandahålls då.”⁶³

Hen förtydligar även att allt som är kommersiellt självklart inte är dåligt, men att nästan allt, inklusive demokratin och det svenska språket, blir sämre om det inte finns en stor bredd och variation i utgivningen. Hen ger även uttryck för en oro för att vissa sorters böcker är på väg att helt försvinna från den svenska bokmarknaden. Hen menar att det rör sig om förändringar som sker över väldigt lång tid, men som i slutändan får stora konsekvenser: *”En dag vaknar man och inser att ’Va, varför finns det inte någon sådan här litteratur längre?’ för då har den sakta men säkert plockats bort, eller så är du inte ens medveten om att den bör finnas ens.”⁶⁴* Hen berättar vidare att dagens marknadsstyrda bokmarknad gjort att även förlaget hen representerar tvingats bli mer och mer kommersiellt inriktat för att få utrymme att ge ut böcker som inte riktigt bär sig själva, men som likväl enligt dem är viktiga och bör finnas tillgänglig för läsarna. Samtidigt upplever hen det som ansträngande och ensamt att ständigt behöva gå i polemik med marknadens krav för att kunna ge ut böcker som är viktiga för det demokratiska samtalet: *”Om jag skulle kasta ut allt sådant som är [förlaget] och bara satsa på digitala deckare så tror jag att vi egentligen skulle klara oss ännu bättre.”⁶⁵*

Litteraturpolitiken har alltjämt alltså som mål att främja mångfald och kvalitet i litteraturen. Två av intervjupersonerna menar dock att denna mångfald är hotad på grund av svårigheterna att ge ut böcker som enligt dem är viktiga komponenter till den litterära mångfalden, men som inte når upp till marknadens krav. Vidare har även dessa intervjupersoners respektive förlag i linje med marknadens krav behövt tänka alltmer kommersiellt. Ur ett litteratursociologiskt perspektiv är det även särskilt intressant att undersöka intervjuperson 1:s konstaterande om skillnaden mellan ett litet förlag och ett medelstort förlag som hen menar i större utsträckning är *”bundna av att vara ett riktigt förlag”⁶⁶*. Att så många oberoende, medelstora förlag köpts upp, lagts ner eller ändrat utgivningslinje kanske kan hänföras till just detta faktum – att de medelstora förlagen på dagens avreglerade bokmarknad inte riktigt kan konkurrera med vare

⁶³ Intervjuperson 1 (2024).

⁶⁴ Intervjuperson 1 (2024).

⁶⁵ Intervjuperson 1 (2024).

⁶⁶ Intervjuperson 1 (2024).

sig de större eller de mindre. Hen beskriver att förlaget hen representerar i mångt och mycket försöker vara som ett stort förlag, med samma bredd och kvalitet i utgivningen som förlag med betydligt större resurser, men i ett mindre format. En sådan affärsmodell passar inte riktigt längre in i en marknad som antingen kräver stordriftsfördelar (i form av exempelvis egna försäljnings- eller produktionskanaler⁶⁷ eller en affärsstruktur där det ekonomiska kapitalet kan skiftas mellan olika bolag inom en och samma koncern), eller smådriftsfördelar (i form av exempelvis lägre/inga löner eller lokalkostnader).

Om de medelstora förlagen på grund av marknadens krav, branschstandard och ”anständighet” i löner och förskott i allt större mån behöver ge ut mer kommersiellt gångbar litteratur för att överleva skulle detta eventuellt kunna tänkas riskera mångfalden i litteraturen. Samtidigt menade såväl litteraturutredningen som regeringen att det finns många, mindre förlag som tagit på sig ett allt större ansvar för att täcka upp en del av luckorna i utgivningen av den mer kvalitativa litteraturen. Och är litteraturens mångfald i stort då hotad? Detta är en oerhört komplex fråga och givetvis finns det väldigt många aspekter med att låta de mindre förlagen stå för majoriteten av den smalare delen av litteraturen som kan problematiseras. Detta ligger dock utanför den aktuella uppsatsens syfte. Det ska även poängteras att jag inom ramen för den aktuella uppsatsen inte själv granskat olika sorters förlags utgivning, vilket gör att jag inte kan uttala mig om litteraturens mångfald kopplat till vilka olika sorters förlag de lite svårare titlarna ges ut på. Klart är i alla fall att två av de intervjuade representanterna menar att deras egna förlag har svårigheter med att kunna ge ut de titlar de anser tillför något till den litterära mångfalden eftersom dessa titlar sällan bär sig själva. De behöver därför i allt större utsträckning tänka kommersiellt för att kunna bära upp de smalare titlar de anser allra viktigast.

Det är även intressant att intervjuperson 1 och 3, som i stort ger ut smalare titlar än förlaget som intervjuperson 2 representerar, menar att de i mångt och mycket lyckats överleva tack vare deras respektive relativt kända varumärken. Även om de alltså inte har samma ekonomiska kapital som de stora koncernerna har de alltså ett stort symboliskt kapital som hjälper dem överleva i en bransch som, enligt dem, blir alltmer kommersiell. Det symboliska kapitalet kan ta tid att bygga upp, och saknas det tillräckligt ekonomiskt kapital längs vägen kan det vara svårt att nå en position där det symboliska kapitalet väger upp för bristen av ekonomiskt kapital. Intervjuperson 3 har alltså en viktig poäng i att det troligtvis är svårt att starta ett förlag med liknande utgivningslinje som det hen representerar idag, utan detta symboliska kapital, om

⁶⁷ Vilket kommer att behandlas mer djupgående i nästa avsnitt.

förlaget då inte initialt har ett starkt ekonomiskt kapital som kan ge dem den tid de behöver för att bygga upp sitt varumärke och sitt symboliska kapital.

Den vertikala integrationen och minskade exponeringsmöjligheter

En annan aspekt som påverkar de oberoende, medelstora förlagens situation är den vertikala integrationen på dagens bokmarknad. I forskningsantologin tillhörande litteraturutredningen tillägnades en hel artikel, skriven av Staffan Sundin, åt den förändrade utvecklingen mot ökad ägandekonzentration och vertikal integration på bokmarknaden.⁶⁸ I artikeln konstaterade Sundin att det alltsedan 1980-talet funnits en tydlig tendens mot en stark polarisering på bokmarknaden där de stora förlagsgrupperna blivit allt större samtidigt som det startats många mindre förlag. De medelstora förlagen, som inte riktigt har någon plats i denna polariserade värld, har under samma period i stor utsträckning köpts upp av de stora koncernerna.⁶⁹

Vidare påvisade Sundin att flera av de största aktörerna var vertikalt integrerade och framför allt stärkt sina positioner i återförsäljningsledet. Sundin ställde sig därför frågan om detta kunde tänkas innebära att de större koncernerna gynnades i marknadsföringen och efterfrågade en större undersökning på detta.⁷⁰ I den andra SOU:n, den faktiska utredningen, konstaterades att utredarna inte haft möjlighet att undersöka denna fråga på ett systematiskt sätt och ville därför inte uttala sig om vilka konkreta effekter den vertikala integrationen haft på möjligheten för de icke-vertikalt integrerade förlagen att nå ut.⁷¹ Även själva utredningen bedömde dock att utvecklingen av en mer koncentrerad och vertikalt integrerad bokmarknad var en kultur- och språkpolitisk utmaning som innebar flera risker, och menade att situationen föreföll vara särskilt vanskelig för de medelstora förlagen.⁷² En särskild risk som pekades ut var att centraliseringen riskerade att hämma det som avregleringen egentligen var till för, nämligen konkurrens-situationen. Den stora makten som de större koncernerna hade riskerade att både snedvrida prisbilden och försvåra de mindre förlagens möjligheter att exponeras.⁷³ Utredarna uttryckte därför en oro för att detta i slutändan skulle komma att påverka mångfalden i den litteratur som når ut till konsumenterna.⁷⁴

⁶⁸ SOU 2012:10, s. 283-328.

⁶⁹ SOU 2012:10, s. 286.

⁷⁰ SOU 2012:10, s. 300f.

⁷¹ SOU 2012:65, s. 388.

⁷² SOU 2012:65, s. 12, 234, 383.

⁷³ SOU 2012:65, s. 262f.

⁷⁴ SOU 2012:65, s. 388ff.

Under tiden för litteraturutredningens skrivande genomförde Konkurrensverket granskningar av Bonnierförlagens köp av Pocketshop och av Akademibokhandels sammanslagning med Bokia.⁷⁵ I linje med detta bedömde utredarna att det fanns anledning att göra en utredning för att generellt sett skärpa konkurrenslagstiftningen på mediemarknaden i stort för att motverka ytterligare ägandekoncentration och vertikal integration.⁷⁶ De två granskade konkurrensfallen fick senare godkänt av konkurrensverket.⁷⁷

I propositionen uttalade sig regeringen något mer försiktigt än utredarna i frågan. De hänvisade till utredarnas bedömning att utvecklingen mot en stark ägandekoncentration och vertikal integration riskerade att hämma innovationstakten inom bokmarknaden eftersom *”de dominerande aktörerna i många fall har svaga incitament att släppa fram nya affärsmodeller”*⁷⁸. Denna utveckling menade regeringen riskerade att skada mångfalden i den utgivning som nådde ut till konsumenterna. Därför påtalade de att: *”Mot bakgrund av dess kulturpolitiska betydelse följer regeringen frågan om vertikal integration på bokmarknaden.”*⁷⁹ Efter detta uttalande har det dock inte kommit någon ytterligare skrivelse eller uttalande från regeringen i frågan. I stället förefaller det litteraturpolitiska fokuset ha legat på läsfrämjande åtgärder, främst gällande barn och unga.⁸⁰

Intervjuerna som gjorts inom ramen för den aktuella uppsatsen är inte på något sätt i närheten av att vara en stor, systematisk undersökning i frågan om vertikal integration och exponeringsmöjligheter men kan likväl möjligtvis visa på små tendenser i frågan. Alla tre intervjupersoner ser en viss problematik med att de stora blir allt större, men erfarenheterna skiljer sig något åt. Intervjuperson 3 upplever att det blir allt svårare att nå ut med förlagets titlar. Allt eftersom antalet unika titlar ökar blir utrymmet för varje enskild titel mindre. Eftersom förlaget hen representerar inte har någon digital utgivning, samt att deras titlar i mångt och mycket vänder sig till en något äldre målgrupp, måste de förlita sig på de traditionella marknadsföringskanalerna. Intervjuperson 3 menar att det blir allt svårare att nå igenom bruset, dels eftersom hen upplever en minskning i antalet recensioner, dels för att de helt enkelt inte har så stora resurser att satsa på marknadsföring. Hen beskriver att: *”Förut fick en titel mycket mer uppmärksamhet, oavsett om den var bred eller smal. Man kunde alltid hitta ett forum för*

⁷⁵ SOU 2012:65, s. 388.

⁷⁶ SOU 2012:65, s. 12, 388.

⁷⁷ Djurberg (2012); Jönsson (2012).

⁷⁸ Prop. 2013/14:3, s. 50.

⁷⁹ Prop. 2013/14:3, s. 50.

⁸⁰ Se exempelvis SOU 2018:57, SOU 2021:3 och SOU 2021:70.

*att marknadsföra eller synas.*⁸¹ Detta utrymme förefaller inte finnas längre idag, och framför allt inte för de lite smalare titlarna.

Intervjuperson 1, vars förlag har en viss digital- och ljudboksutgivning, upplever den vertikala integrationen som ett problem. Detta bland annat eftersom de vertikalt integrerade koncernerna betydligt lättare kan göra sina redan bästsäljande titlar till rena succéer på ett sätt som förlag som inte är vertikalt integrerade inte kan. Samtidigt förstår han att de stora förlagen använder sina kanaler för att främja försäljningen och streamingen av sina egna titlar, eftersom det är så det fungerar på en kommersiell marknad. Hen har helt enkelt fått acceptera att villkoren är som de är och att förlaget hen representerar får anpassa sig därefter.

Intervjuperson 2 nyanserar bilden något då hen påpekar att vertikal integration finns i alla branscher och att det trots detta är förvånansvärt likställt mellan de stora och de medelstora förlagen. Samtidigt medger hen att förlaget hen representerar *”inte kommer riktigt lika långt in i streamingtjänsterna”*⁸² som de förlag som ingår i samma koncern som streamingtjänsterna gör. Vidare berättar intervjuperson 2 att ungefär halva deras omsättning kommer från den digitala utgivningen, och att de i den här delen är beroende av de stora koncernerna och behöver anpassa sig efter deras villkor: *”De stora jättarna bestämmer.”*⁸³ Utöver detta ger hen uttryck för att förlagets toppsäljare inte riktigt får samma ”spin” längre eftersom de stora streamingtjänsterna alltmer, framför allt sedan de senaste åren, satsar på sina egna titlar. På det stora hela är hen dock relativt nöjd med situationen så som den ser ut idag: *”Det som funkcar, funkcar fantastiskt fint.”*⁸⁴ Hen påpekar även att om förlaget hen representerar skulle kräva en transparens i ersättningsvillkoren och en lika omfattande exponering som de vertikalt integrerade förlagen får av streamingtjänsterna skulle detta medföra att antalet unika titlar skulle behöva minska.

Det ska här tydliggöras att jag inom ramen för den aktuella uppsatsen inte haft möjlighet att göra någon granskning av i vilken omfattning streamingtjänsterna väljer att exponera sina vertikalt integrerade förlags titlar kontra de oberoende förlagens titlar. Det är dock den självupplevda bilden av de tre intervjupersonerna att deras förlag, trots olika utgivningsprofiler, får allt svårare att nå ut med sina titlar, oavsett om det gäller de mer traditionella tillvägagångssätten eller genom streamingtjänsterna.

⁸¹ Intervjuperson 3 (2024).

⁸² Intervjuperson 2 (2024).

⁸³ Intervjuperson 2 (2024).

⁸⁴ Intervjuperson 2 (2024).

I en marknad där den digitala och strömmade litteraturen blivit en stor del av bokmarknaden är många av de oberoende förlagen enligt dem själva beroende av att ha sina titlar på de stora streamingtjänsterna och får därför helt enkelt acceptera de villkor dessa sätter upp. Om dessa tjänster då de facto premierar sina integrerade förlags titlar är det förståeligt att det blir allt svårare för de oberoende förlagen att nå ut. Visserligen kan det vara av vikt för de större koncernerna att bibehålla sitt symboliska kapital genom att ha en bredd i de titlar de premierar i sina egna tjänster. Samtidigt innehåller de större, vertikalt integrerade koncernerna väldigt många olika sorters förlag med olika sorters nischer, och det kan antas att det för en övervägande majoritet av de enskilda konsumenterna kvittar om titeln kommer från ett integrerat förlag eller från ett oberoende förlag så länge det finns någon sorts variation i det utbud som pushas. Detta kan göra det svårt för de oberoende förlagen att gå runt, eftersom den minskade exponeringen gör det knepigt att nå konsumenten. Om antalet unika titlar dessutom ökar blir det även svårt att nå ut genom de mer traditionella kanalerna, exempelvis genom recensioner, vilket intervjuperson 3 ger uttryck för. Ett alternativ är att försöka nå ut till läsarna på mer kreativa marknadsföringssätt, men detta kräver både tid och resurser som de oberoende, medelstora förlagen inte alltid har.

Sett ur det litteratursociologiska perspektivet är det särskilt intressant att regeringen sedan 2013 inte har återkommit i frågan om den starka ägandekoncentrationen och den vertikala integrationen på bokmarknaden. Detta trots att de själva påpekat att det finns risker med just en sådan utveckling, inte minst då denna situation riskerar att skada mångfalden i de titlar som når ut. Det har inte heller skett någon konkurrensutredning i enlighet med utredarnas önskemål. Det finnas flera tänkbara anledningar till detta. Kanske har frågan helt enkelt inte prioriterats. Eller så följer detta den allmänna trenden i kulturpolitiken där man från politiskt håll i större utsträckning börjat se på kulturindustrin som en näringslivsfråga.⁸⁵ Ett tredje alternativ är att staten inte vill blanda sig i kulturens och litteraturens ramar i för stor utsträckning. Kopplingen mellan kulturen och den statliga inblandningen är nämligen minst sagt känslig, något som kommer att behandlas i nästa avsnitt.

⁸⁵ Tomson (2016), s. 122, 125; Svensson & Tomson (2016), s. 12; se även SOU 2022:44 och Skr. 2023/24:111.

Den statliga inblandningen i bokmarknaden - litteraturstödet och andra tänkbara insatser

Spänningen mellan stat och kultur är en svårnavigerad och komplex fråga. Å ena sidan är många överens om att kulturen ska vara fri från påverkan, även innefattad statlig sådan, och vara en del av varje individs yttrandefrihet. Å andra sidan anses kultur och litteratur spela en oerhört viktig roll i människors liv, trots att den ofta inte är särskilt lukrativ. Ann Steiner beskriver den något vanskliga situationen på följande sätt: *”Böcker, litteratur och läsning ska bidra till att uppnå demokrati, nationalism, svenskhet, språklig förmåga, fantasi, mänskliga värden och frihet. Det är inga små anspråk som läggs på en konstform som samtidigt i stor utsträckning ska överleva på marknadens premisser.”*⁸⁶

I litteraturutredningen konstaterades det att staten allt sedan avregleringen 1970 gått in och stöttat bokmarknaden för försäkra att även litteratur som inte fullt ut bär sig själv på en kommersiell marknad fortfarande ska kunna ges ut.⁸⁷ Den viktigaste av dessa insatser menade utredarna är litteraturstödet.⁸⁸ Utredarna granskade därför Kulturrådets totala beviljade medel sedan dess införande och konstaterade en viss minskning (eller betydande minskning, beroende på om man räknar med distributionsstödet eller inte) av beviljat stöd per titel i reala termer, inom alla kategorier. Denna minskning hade skett kontinuerligt sedan 1980-talet.⁸⁹

Litteraturstödet var (och är än idag) ett generellt bidrag, dvs. bidraget delas ut för respektive titel och Kulturrådet tar i bedömningen inte hänsyn till om förlaget i övrigt är ”beroende” av dessa pengar. Detta ansåg utredarna var positivt eftersom det skapar incitament för samtliga förlag att ha en bred, kvalitativ utgivning. Även att litteraturstödet var (och är än idag) övervägande ett efterhandsstöd och inte ett förhandsstöd sågs som positivt eftersom det minskar risken att staten på ett direkt sätt styr utgivningen.⁹⁰

Det förefaller dock som om utredarna möjligtvis hade velat föreslå en generell ökning av resurser till Kulturrådet för att ta igen den reala minskning av bidraget som skett under de föregående decennierna. De hade dock begränsade resurser att röra sig med i sina förslag, och föreslog därför för regeringen att det skulle införas ett tak på hur stort stöd varje enskilt förlag skulle kunna få. Syftet med förslaget var en resursfördelning där stödet för varje enskild titel skulle kunna ökas genom de pengar som tillkom av maxtaket. Förslaget skulle i praktiken

⁸⁶ SOU 2012:10, s. 27f.

⁸⁷ SOU 2012:65, s. 34.

⁸⁸ SOU 2012:65, s. 265.

⁸⁹ SOU 2012:65, s. 272, 277.

⁹⁰ SOU 2012:65, s. 391f.

innebära att ett enskild förlag högst skulle kunna få 23 prisbasbelopp (då motsvarande ca. 1 miljon kronor) i bidrag per år.⁹¹

Regeringen valde här att gå emot utredarnas förslag, och bedömde att grunderna för litteraturstödet skulle ligga fast.⁹² De konstaterade att staten har en viktig roll i att stödja utgivningen och spridningen av sådan litteratur som ”*bidrar till ökad bildning och fördjupad samhällsdebatt.*”⁹³ Ett del av detta ansvar hänfördes till litteraturstödet och Kulturrådet.⁹⁴ Till skillnad från utredarna såg regeringen dock mer positivt på litteraturstödet påverkan i praktiken och menade att stödsystemet fungerade bra som det var. I linje med detta såg regeringen inte heller samma behov av en resursfördelning, utan ansåg det fördelaktigt för såväl branschen som mångfalden i utgivningen om samtliga förlag konkurrerade om stödet på samma premisser. Regeringen såg nämligen en risk med att de större förlagen i än större utsträckning skulle minska utgivningen av kvalitetslitteraturen, vilket skulle leda till än tydligare polarisering där de större koncernerna gav ut kommersiella bästsäljare och de mindre förlagen stod för de smalare titlarna.⁹⁵

Efter 2012 års litteraturutredning förefaller litteraturstödet fortsatt ha minskats i reala, ekonomiska termer. Exempelvis minskades stödet riktat mot förlagen med drygt en miljon kronor 2024 jämfört med året innan och landade på en budget på 40,4 miljoner kronor. Kulturrådet menade att minskningen berodde på ett generellt sparkrav på 1 procent för majoriteten av de statliga myndigheterna som regeringen fastställt för budgetåret 2024.⁹⁶

Inom ramen för uppsatsens syfte har jag funnit det av intresse att fråga de intervjuade om deras erfarenheter av litteraturstödet, men även om den statliga inblandningen i bokmarknaden i stort. Precis som vid det föregående temat skiljer sig intervjupersonernas erfarenheter och åsikter något åt. För förlagen som intervjuperson 1 och 3 representerar är litteraturstödet oerhört viktigt, och i mångt och mycket en förutsättning för att kunna fortsätta ge ut de titlar vill. Intervjuperson 3 beskriver litteraturstödet som en sorts prestigevinst i sig, men att den ekonomiska biten, och inte minst distributionsstödet, är det allra viktigaste: ”*Bara vinsten med att finnas på alla bibliotek, alltså de 286 exemplaren som går ut, är värt otroligt mycket.*”⁹⁷ Vidare uttrycker hen en oro då allt färre av förlagets titlar får litteraturstöd idag jämfört med för tio eller tjugio år sedan, vilket hen tror kan ha en koppling till att antalet unika titlar som ges ut

⁹¹ SOU 2012:65, s. 427f.

⁹² Prop. 2013/14:3, s. 2.

⁹³ Prop. 2013/14:3, s. 7.

⁹⁴ Prop. 2013/14:3, s. 47.

⁹⁵ Prop. 2013/14:3, s. 49f.

⁹⁶ Andersson/TT (2024).

⁹⁷ Intervjuperson 3 (2024).

hela tiden ökar. Hen upplever även en ökad slumpmässighet i vilka titlar som faktiskt får stöd, vilket gör det svårt för förlaget att planera sin utgivning.

Både intervjuperson 1 och 3 ger vidare uttryck för att ytterligare minskningar av litteraturstödet hade tvingat deras respektive förlag att tänka om och bli mer kommersiella och likriktade i sin utgivning för att överleva. Intervjuperson 1 anser att litteraturstödet har urholkats mer och mer och tycker att det saknas en övergripande förståelse för vad stödet faktiskt genererar i praktiken. Hen beskriver att utväxlingen av litteraturstödet och liknande kulturbidrag är enorma eftersom de i sig sätter i gång en hel process som är viktig för flera instanser än bara förlaget, så som exempelvis tryckerier och transportföretag. På detta sätt sätter litteraturstödet i gång ett "jättemaskineri" som tjänar samhället på flera sätt, även ekonomiskt.

På frågan om vad en tydlig ökning av litteraturstödet hade inneburit för deras del, men även för förlag som är i en liknande situation som de själva, menar intervjuperson 1 att det skulle få en enorm påverkan på utgivningen och även på kulturlivet i stort. Vidare menar hen att det hade inneburit en större bredd i utgivningen generellt eftersom fler förlag hade vågat chansa mer på titlar som riskerar att inte bära sig själva men som ändå känns viktiga för förlagen att ge ut. Den homogenitet och likriktning i utgivningen som hen menar dominerar bokmarknaden idag är enligt hen en direkt konsekvens av att staten mer och mer backat från branschen och låtit marknaden ta över. För att lyckas vända denna kommersialiserings- och homogenitetstrend krävs det enligt intervjuperson 1 att staten går in med stora resurser i och tar ett samlat grepp om kulturlivet i stort. Samtidigt ger hen uttryck för en oro hur ett sådant system hade fungerat i praktiken nu när staten under lång tid dragit sig undan och låtit branschen bli alltmer kommersialiserad: *"Det kanske redan är till viss del förstört. Men det vet vi inte, och jag tror inte det. Jag tror att det finns tillräckligt många boknördar som har små bokförlag och som älskar böcker och som skulle bli helt till sig."*⁹⁸

Intervjuperson 3 ger uttryck för liknande åsikter och att förlaget hen representerar vid en tydlig ökning av och ökad förutsebarhet i litteraturstödet skulle kunna arbeta mer med viktiga och spännande manusidéer som behöver mer arbete och resurser än förlaget har tillgång till idag. Hen menar även i likhet med intervjuperson 1 att det troligtvis behövs statliga insatser för att främja bredden och mångfald i utgivningen. I linje med detta är hen öppen för en utredning av någon sorts reglering av bokmarknaden: *"Det kanske är bättre med något sådant, än att inte försöka alls."*⁹⁹

⁹⁸ Intervjuperson 1 (2024).

⁹⁹ Intervjuperson 3 (2024).

Situationen är något annorlunda för intervjuperson 2. Förlaget hen representerar är inte beroende av litteraturstödet eftersom deras utgivning ”är till övervägande del kommersiell och bär sig själv.”¹⁰⁰ Då och då väljer förlaget att satsa på något särskilt fint, men på det stora hela menar intervjuperson 2 att de hade klarat sig alldeles utmärkt om litteraturstödet hade avskaffats. I linje med detta menar hen även att en tydlig ökning av litteraturstödet hade varit välkommet, men inte nödvändigt. Utöver litteraturstödet är intervjuperson 2 mer skeptisk till statlig inblandning i bokmarknaden jämfört med de andra två intervjupersonerna. Hen tycker att det är bra att det samtalas och diskuteras kring litteratur och litteraturens villkor, både inom branschen och på politisk nivå, men menar att: ”Politiken ska ju inte gå in och reglera en specifik bransch om det inte är så att vi gör någonting som är brandfarligt [...]. I övrigt måste vi få sköta businessen.”¹⁰¹ I linje med detta är hen emot ett system som bygger på exempelvis fasta bokpriser eller regleringar av ersättningsarna i streamingtjänsterna.

Kopplingen mellan staten och kulturen är känslig. Många är överens om att staten i ett demokratiskt samhälle inte ska lägga sig i vilken sorts litteratur som ges ut. Litteraturen och kulturbranschen ska alltså vara autonom, samtidigt som den också har krav på sig att inte bara underhålla utan än viktigare, också bilda medborgarna.¹⁰² Enligt kultursociologen Peter Duelund finns det i den nordiska kulturpolitiken sedan mitten av 1990-talet ett mönster av att från politiska håll vilja minska den statliga inblandningen i kultursektorn genom att bland annat se på de kulturella aktörerna mer i form av näringar.¹⁰³ Detta innebär att exempelvis förlagen i allt större utsträckning lämnats till att överleva på marknadens premisser.

Sett ur de oberoende, medelstora förlagens perspektiv kan ett visst mönster skönjas kring åsikterna om den statliga inblandningen och förlagets utgivningsprofil, där representanten från förlaget med en mer kommersiellt gångbar utgivning är betydligt mer skeptisk till statlig inblandning i bokmarknaden jämfört med de andra två intervjupersonerna. De två sistnämnda ger i stället uttryck för en åsikt om att staten, om de verkligen vill att det ska finnas en mångfald inom den litterära världen, behöver gå in och stötta branschen, exempelvis genom en ökning av litteraturstödet eller genom andra regleringar. Både intervjuperson 1 och 3 menar även att minskningar av litteraturstödet leder till en minskad bredd i utgivningen inte bara för det egna förlaget utan även för bokmarknaden i stort, vilket i sig inte är så märkligt eftersom stödet är

¹⁰⁰ Intervjuperson 2 (2024).

¹⁰¹ Intervjuperson 2 (2024).

¹⁰² Lindsköld (2013), s. 18.

¹⁰³ Dueland (2008), s. 17f.

tänkt att fungera som en säkerhet för medborgarna att få ta del av kvalitetslitteratur trots att denna kanske inte bär sig själv fullt ut på en kommersiell marknad.

Sammanfattande konklusioner

Uppsatsen har syftat till att undersöka och skapa förståelse för de oberoende, medelstora förlagens villkor på dagens bokmarknad i relation till det kulturpolitiska ramverk de verkar under. Ämnet är svårnavigerat, inte minst eftersom erfarenheterna och åsikterna mellan dessa förlag skiljer sig åt beroende på bland annat förlagets utgivningsprofil. Trots detta tycker jag mig ha funnit några intressanta slutsatser, vilka presenteras nedan.

En övergripande slutsats är att upplevelsen hos de personer som intervjuats inom ramen för den aktuella uppsatsen är att staten i allt större utsträckning dragit sig undan från bokmarknaden, vilket ställer högre krav på förlagen att klara sig på marknadens villkor. En av intervjupersonerna upplever inte detta som något negativt. De två andra intervjupersonerna, som representerar förlag med en något ”svårare” eller ”smalare” utgivningsprofil upplever dock detta som bekymrande eftersom detta enligt dem 1) lett till en ökad kommersialisering av litteraturen och bokmarknaden som även de själva behöver anpassa sig till för att gå runt, 2) lett till en ökad centralisering av och vertikalt integration på bokmarknaden som gör det allt svårare för dem att nå ut med sina titlar och 3) medfört såväl en minskad förutsebarhet i litteraturstödet som en minskning av stödet i reala, ekonomiska termer. Samtliga dessa tre punkter, och inte minst tillsammans, innebär att de två representanterna upplever svårigheter med att dels bibehålla en bred, men kanske inte alltid kommersiellt gångbar, utgivning, dels nå ut med sina titlar till läsarna.

Den tredje intervjuade personen, som representerar ett förlag med en mer kommersiellt gångbar utgivning, upplever inte situationen fullt så problematisk som de övriga två. Detta kan givetvis ha sin orsak i flera saker, men en inte alltför långsökt anledning skulle kunna vara att ett mer kommersiellt gångbart förlag, oberoende eller ej, har lättare att överleva på en bokmarknad utan statlig inblandning jämfört med förlag med ”svårare” titlar. Trots detta förefaller exponeringsmöjligheterna i viss mån ha minskat även för detta förlag i takt med den vertikala integrationens framväxt.

En annan slutsats är att även om staten har som uttalad ambition att främja en bokmarknad med ett stort antal oberoende aktörer samt en bred och kvalitativ utgivning är det inte helt enkelt att skönja på vilket sätt staten arbetar med detta idag, förutom genom litteraturstödet som i sin

tur förefaller minska med årens gång. Som sagt är kopplingen mellan stat och kultur komplex, och ett alldeles för stort ämne för en kandidatuppsats. Sett ur de oberoende, medelstora förlagens perspektiv förefaller dock exempelvis frågan om ägandekoncentrationer, vertikal integration och minskade exponeringsmöjligheter vara av stor vikt för den litterära mångfalden. Dessa frågor är med största sannolikhet ingenting som marknaden själv kommer att hantera, utan i den mån frågorna ska hanteras behövs kulturpolitisk inblandning. Det är därför intressant att regeringen i propositionen poängterar att de bevakar frågan om den vertikala integrationen eftersom denna *kan* innebära ett problem för konkurrensförhållandena på bokmarknaden, och i förlängningen därmed också mångfalden i det litteraturutbud som läsarna får ta del av. Uppsatsen visar att det i vart fall från de intervjuade oberoende, medelstora förlagens perspektiv *finns* problem med den litterära mångfalden och exponeringsmöjligheterna på grund av den vertikala integrationen. Trots detta har jag inte funnit något mer aktuellt dokument som visar om regeringen i dagsläget uppfattar den vertikala integrationen på bokmarknaden som ett problem, och i sådana fall på vilket sätt de arbetar med frågan.

Sammanfattningsvis kan det konstateras, vilket konstaterats i flertalet artiklar, böcker och artiklar tidigare, att situationen är långt ifrån enkel för de oberoende, medelstora förlagen på dagens bokmarknad. Representanterna jag har intervjuat inom ramen för den aktuella uppsatsen uttrycker dock samtliga en stark vilja att bibehålla sitt oberoende eftersom detta innebär en större frihetsgrad i processerna och en möjlighet att själva styra sin utgivningslinje utan att någon överordnad lägger sig i. Det något paradoxala i situationen blir dock att det i alla fall för två av förlagen förefaller krävas ett allt större kommersiellt tänk i utgivningsprofilen för att lyckas bibehålla sitt oberoende och på så sätt fortsätta kunna ge ut de icke-kommersiella titlar de vill. Det är givetvis oerhört vanskligt att sitta in i framtiden, men den granskning jag gjort av de aktuella kulturpolitiska dokument på området tyder på att det i vart fall inte är särskilt troligt att det genom den nuvarande kulturpolitiska hållningen kommer bli lättare för dessa förlag, eller förlag i liknande situationer, att bibehålla både sin något ”svårare” utgivningsprofil *och* sitt oberoende.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir. 2011:24 Litteraturens ställning

[Citeras: Dir. 2011:24]

Dir. 2021:100 Nationell strategi för att främja de kulturella och kreativa näringarna

[Citeras: Dir. 2021:100]

Kulturrådet: Kulturrådets riktlinjer för statsbidrag till litteratur, 2020-05-19

[Citeras: Kulturrådet (2020)]

Prop. 1974:28 Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga kulturpolitiken

[Citeras: Prop. 1974:28]

Prop. 2009/10:3 Tid för kultur

[Citeras: Prop. 2009/10:3]

Prop. 2013/14:3 Läsa för livet

[Citeras: Prop. 2013/14:3]

Skr. 2023/24:111 Strategi för företag i kulturella och kreativa branscher

[Citeras: Skr. 2023/24:111]

SOU 2012:10 Läsarens marknad, marknadens läsare

[Citeras: SOU 2012:10]

SOU 2012:65 Läsandets kultur

[Citeras: SOU 2012:65]

SOU 2018:57 Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället

[Citeras: 2018:57]

SOU 2021:3 Skolbiblioteket för bildning och utbildning

[Citeras: SOU 2021:3]

SOU 2021:70 Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap

[Citeras: SOU 2021:70]

SOU 2022:44 Kreativa Sverige! Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher

[Citeras: 2022:44]

Rapporter

Svenska Förläggareföreningen genom Jerry Määttä, Ann Steiner & Karl Berglund: *Skilda världar – Kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag*, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022
[Citeras: Svenska Förläggareföreningen (2022)]

Litteratur

Ahlinder, Kristina: "Arbetet för att sänka varuskatten på böcker", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943* (red. Svedjedal, Johan), Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018
[Citeras: Ahlinder (2018)]

Bourdieu, Pierre: *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, Stockholm/Stehag: Symposion, 2000
[Citeras: Bourdieu (2000)]

Bourdieu, Pierre: "The Forms of Capital", i *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (red. Richardson, John G.), Westport, CT: Greenwood Press, 1986
[Citeras: Bourdieu (1986)]

Bryman, Alan: *Samhällsvetenskapliga metoder*, uppl. 3, Stockholm: Liber AB, 2021
[Citeras: Bryman (2021)]

Duelund, Peter: "Nordic cultural policies: a critical view", *International Journal of Cultural Policy vol 14* (2008), nr 1, s. 7-24
[Citeras: Duelund (2008)]

Hertel, Hans: "Boken i mediasymbiosens tid", i *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle* (red. Furuland, Lars & Svedjedal, Johan), Lund: Studentlitteratur, 1997
[Citeras: Hertel (1997)]

Henricson, Maria: *Vetenskaplig teori och metod. Från idé till examination inom omvårdnad*, Lund: Studentlitteratur, 2017
[Citeras: Henricson (2017)]

Lantz, Annika: *Intervjumetodik*, Lund: Studentlitteratur, 2013
[Citeras: Lantz (2013)]

Lindsköld, Linnéa: *Betydelsen av kvalitet: En studie av diskursen om statens stöd till ny svensk skönlitteratur 1975–2009*, Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap, 2013
[Citeras: Lindsköld (2013)]

Peurell, Erik: "Litteraturstödet tillkomst och effekter ur Svenska Förläggareföreningens perspektiv", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943* (red. Svedjedal, Johan), Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018
[Citeras: Peurell (2018)]

Rautalinko, Erik: *Intervjumetod. Från frågeställning till rapportering*, Stockholm: Natur & Kultur, 2023
[Citeras: Rautalinko (2023)]

Rimm, Anna-Maria: "Ägandekonzentration, förlagsstrategier och litterär kvalitet", *Nordicom-Information vol. 36* (2014), nr 1, s. 9–28.
[Citeras: Rimm (2014)]

Steiner, Ann: *I litteraturens mittfåra. Månadens bok och svensk bokmarknad under 1970-talet*, Göteborg: Makadam, 2006
[Citeras: Steiner (2006)]

Steiner, Ann: *Litteraturen i mediasamhället*, uppl. 4:1. Lund: Studentlitteratur AB, 2019.
[Citeras: Steiner (2019)]

Svedjedal, Johan: "Det litteratursociologiska perspektivet", i *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle* (red. Svedjedal, Johan), Lund: Studentlitteratur, 2012
[Citeras: Svedjedal (2012)]

Svedjedal, Johan: "När bokpriserna blev fria", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943* (red. Svedjedal, Johan), Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018
[Citeras: Svedjedal (2018)]

Svensson, Jenny & Tomson, Klara: "Kampen om kulturen: idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet", i *Kampen om kulturen: Idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet* (red. Svensson, Jenny & Tomson, Klara), Lund: Studentlitteratur, 2016
[Citeras: Svensson & Tomson (2016)]

Thompson, John: *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century*, Cambridge: Polity Press (2010)
[Citeras: Thompson (2010)]

Tomson, Klara: "Regeringens satsning på kulturella och kreativa näringar: nya medel för gamla kulturpolitiska mål", i *Kampen om kulturen: Idéer och förändring på det kulturpolitiska fältet* (red. Svensson, Jenny & Tomson, Klara), Lund: Studentlitteratur, 2016
[Citeras: Tomson (2016)]

Elektroniska källor

Allabolag.se: "Om allabolag.se", <<https://www.allabolag.se/om/>>, senast besökt 2024-04-14
[Citeras: Allabolag.se (2024)]

Andersson, Viktor/TT: "Litteraturstödet minskar med drygt en miljon", Boktugg 2024-02-01, <<https://www.boktugg.se/2024/02/01/litteraturstodet-minskar-med-drygt-en-miljon/>>, senast besökt 2024-05-29
[Citeras: Andersson/TT (2024)]

Ardelius, Gunnar: "DN Debatt. 'Ägandet i bokbranschen måste utredas ordentligt'", Dagens Nyheter 2013-03-22, <<https://www.dn.se/debatt/agandet-i-bokbranschen-maste-utredas-ordentligt/>>, senast besökt 2024-04-20
[Citeras: Ardelius (2013)]

Djurberg, Sara: "Bonniers köp av Pocketshop får godkänt", Svensk Bokhandel 2012-09-25, <<https://www.svb.se/nyheter/bonniers-kop-av-pocketshop-far-godkant/>>, senast besökt 2024-05-14
[Citeras: Djurberg (2012)]

Jönsson, Carina: "Konkurrensverket har inga invändningar mot sammanslagning", Svensk Bokhandel 2012-12-19, <<https://www.svb.se/nyheter/konkurrensverket-har-inga-invandningar-mot-sammanslagning/>>, senast besökt 2024-05-04
[Citeras: Jönsson (2012)]

NOFF: "NOFFs medlemmar", <<https://ny.noff.se/noffs-medlemmar/>>, senast besökt 2024-04-11
[Citeras: NOFF (2024a)]

NOFF: "Om NOFF", <<https://ny.noff.se/omnoff/>>, senast besökt 2024-05-07
[Citeras: NOFF (2024b)]

Norstedts: "Storytel köper Norstedts förlagsgrupp i storaffär", 2016-06-23, <<http://www.norstedts.se/nyheter/140108-storytel-koper-norstedts-forlagsgrupp-i-storaffar/>>, senast besökt 2024-05-16
[Citeras: Norstedts (2016)]

Regeringskansliet: "Proposition", <<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/>>, senast besökt 2024-05-13
[Citeras: Regeringskansliet (2024)]

Skatteverket: "Momssatser och undantag från moms", <<https://skatteverket.se/foretag/moms/saljavarorochtjanster/momssatserochundantagframmoms>>, senast besökt 2024-04-09
[Citeras: Skatteverket (2024)]

Sveriges Kommuner och Regioner: "Bibliotek", 2021-09-02 <<https://skr.se/skr/skolakulturfritid/kulturfritid/bibliotek>>, senast besökt 2024-04-09
[Citeras: Sveriges Kommuner och Regioner (2021)]

Sveriges riksdag: "Beslutar om lagar", <<https://www.riksdagen.se/sv/sa-fungerar-riksdagen/riksdagens-uppgifter/beslutar-om-lagar/>>, senast besökt 2024-05-13
[Citeras: Sveriges riksdag (2024)]

TT: "Amazon köper filmjätte för 73 miljarder kronor", Dagens Nyheter 2021-05-26, <<https://www.dn.se/kultur/amazon-koper-filmjatte-for-73-miljarder-kronor/>>, senast besökt 2024-04-09
[Citeras: TT (2018)]

TT/Ekblom, Jonas: "Facebook kan tvingas sälja Instagram", Svenska Dagbladet 2020-12-10, <<https://www.svd.se/a/dlJr4q/facebook-stams-for-kop-av-konkurren-ter>>, senast besökt 2024-04-09

[Citeras: TT/Ekblom (2020)]

Wallenberg, Björn: "Amazon köper matbjässe – för 120 miljarder kronor", Dagens Industri 2017-06-16, <<https://www.di.se/digital/amazon-koper-matbjasse-for-120-miljarder-kronor/>>, senast besökt 2024-04-09

[Citeras: Wallenberg (2024)]

Intervjumaterial

Intervju med representant från ett oberoende, medelstort förlag 2024-04-22

[Citeras: Intervjuperson 1 (2024)]

Intervju med representant från ett oberoende, medelstort förlag 2024-04-25

[Citeras: Intervjuperson 2 (2024)]

Intervju med representant från ett oberoende, medelstort förlag 2024-05-03

[Citeras: Intervjuperson 3 (2024)]

Bilaga A

Intervjufrågor:

- Hur anser ni att villkoren ser ut för er som oberoende, medelstort förlag på dagens bokmarknad?
- Vilka problem/nackdelar ser ni med att vara ett oberoende, medelstort förlag?
- Vilka fördelar ser ni med att vara ett oberoende, medelstort förlag?
- Har det skett någon förändring/utveckling kring dessa för- eller nackdelar sedan ni grundade er verksamhet?
- Vad tror ni är huvudanledningarna till att ni har klarat er undan konkurs eller uppköp av större förlag till skillnad från en del andra oberoende, medelstora förlag?
- Upplever ni utvecklingen mot en mer centrerad och vertikalt integrerad bokmarknad som ett problem? I sådana fall, på vilket sätt och vilka lösningar på problemen ser ni?
- Om ni anser att det finns problem/nackdelar med att vara ett oberoende, medelstort förlag på dagens bokmarknad, anser ni att dessa diskuteras på kultur- eller litteraturpolitisk nivå?
- I hur stor utsträckning är ni beroende av litteraturstödet?
- Vad hade en ytterligare minskning av litteraturstödet inneburit för er del rent praktiskt?
- Vad hade en tydlig ökning av litteraturstödet inneburit för er rent praktiskt?
- Finns det några andra kultur- eller litteraturpolitiska insatser ni tror hade kunnat gynna er verksamhet och andra förlag som är i en liknande position?